

Jön Türklük ve Kemalizm Kışkacında İttihatçılık

İsmail Küçükkılınç

İstanbul, Yarın Yayınları, 2021, 448 sayfa, ISBN: 9786059931007.

Samet ÖZDEMİR*

Jön Türklük İttihatçılık ve Kemalizm: Geçtiğimiz bir asırdan beri İttihat ve Terakki ile ilgili tartışmalar, azalacağı yerde artmakta, meseleler çözüme kavuşturulacağı yerde daha da karmaşık bir hâl almaktadır. Adlarının önünde birkaç satır unvan bulunan kallavi bilim adamlarımız bile zaman zaman ilkokuldan öğrendikleriyle konuya yaklaşmaya ve yorum yapmaya çalışmakta, bu durum da Hz. Ali'ye atfedilen, “İlim bir nokta idi, cahiller onu çoğalttı” sözüyle sürekli surette karşılaşmamıza neden olmaktadır.

Aslına bakılırsa bu konudaki çalışmalarımız, bittabi akademik ve ciddi çalışmalarımız da henüz ne yazık ki pek yeni sayılır. Hatırat eserler eskiden beri neşredilse de ilgili arşivler yeni açılmakta, -yüz senedir neden açılmadığı meçhul- arşiv belge ve vesikalarına dayanan eserler yeni neşredilmekte, eskiden yazılan eserlerin ise çevirileri yeni yeni yapılmaktadır. Söz gelimi, Başbakanlık Osmanlı Arşivlerindeki “Muahedeler” yani anlaşmalar bölümü 2017 yılında açılmış, Ahmet Tetik’in arşiv vesikalarına dayanan “Teşkilatı Mahsusa Tarihi” adlı eseri 2014 yılında yayımlanmış ve Feroz Ahmad’ın 1971’de basılan eseri, “Jön Türkler, Osmanlı İmparatorluğunu Kurtarma Mücadelesi” adıyla ancak 2020 yılında dilimize kazandırılabilmiştir.

Bu durum yeni anlayış ve görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Tarihe yönelik telakkilerimiz, kanaatlerimiz değişmektedir. Bu doğrultuda tez çalışmaları da yapılmakta ve yeni eserler de

* Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, sametozdemir45@gmail.com

neşredilmektedir. Bu tarz tez çalışmalarına, Yasin Çatal'ın 2019 yılında hazırladığı ve son derece orijinal olan, “Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın Çanakkale Cephesi'ndeki Rolü” başlıklı tezi; yeni dönemde yayımlanan ve güncel eserlere ise ilk baskısı 2016 yılında, *Ötüken Neşriyat* tarafından yapılan, İsmail Küçükkılınç'ın, *Jön Türklük ve Kemalizm Kıskaçında İttihatçılık* başlıklı eseri örnek verilebilir. Bu çalışmamızda, Küçükkılınç'ın eseri ele alınacak ve genel olarak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Eserin Şekil Özellikleri: Elimizdeki baskısı *Yarın Yayınlarından* çıkan ve üçüncü baskısını yapan kitap 448 sayfadır. 448 sayfalık kitapta 17 sayfa kaynakça ve 684 dipnot bulunmaktadır. Eserin bu yönüyle son derece doyurucu olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte kaynakçada hiçbir arşiv atfına rastlanmamaktadır. Ayrıca atıf yapılan, dönem süreli yayınları da son derece az olması hasebiyle kanaatimizce yetersizdir. Dipnotlara baktığımızda ise yalnızca tek bir arşive atıf görmekteyiz.

Bu da 312, 313, 314, 315 numaralı dört adet ATASE arşivine atıftan ibarettir. Fakat Küçükkılınç bu arşiv belgelerini görmemesine ve Mustafa Keskin'in, *Hindistan Müslümanlarının Millî Mücadelede Türkiye'ye Yardımları* adlı eserinden alıntılanmasına rağmen doğrudan arşive atıf yapmış ancak son atfının ardından, eseri işaret etmiştir.

Eserin genel olarak hatıratlara dayandığı söylenebilir. Fakat hatıratların gelişigüzel ve savunulan fikirler doğrultusunda sıralanmadığı, özenle seçildiği ve mukayese edilerek değerlendirildiği de söylenmelidir. Eserde yer alan sınırlı sayıdaki belgenin de bu hatıratlar içerisinden okuyucuya sunulduğu görülmektedir. Biz mesela, hiç olmazsa “Birinci Dünya Harbi” ve “Ermeni Meselesi” bölümlerinde arşiv belgeleri aradığımızı itiraf etmeliyiz.

Küçükkılınç'ın, “Bu durum artık herkesçe kabul edilmektedir” veya “Bu mesele artık herkesçe bu şekilde değerlendirilmektedir” şeklindeki genel kabul ve kanaat uyandıran ifadelerinin ardından en azından hangi kaynak ve yazarların bu şekilde değerlendirmelerde bulunduğunu görmek isterdik fakat bu yönde de bir atıf genelde yapılmamıştır.

Son olarak eser üçüncü baskısını yapmasına rağmen karşılaştığımız çok ufak ve az sayıda fakat sehven olduğu aşikâr olan yazım yanlışlarının bizi şaşırttığını belirtmeliyiz. Üçüncü baskıya kadar bu yanlışların düzeltilmiş olması gerekirdi. Bu tabii ki tek başına yazarın bir kabahati değildir. Yayınevlerinin de bu kusurda payı bulunmaktadır.

Yazar ve Eseri: Yazarın eserindeki ön sözü çok beğendiğimizi ve harikulade bulduğumuzu söylemeliyiz. Hatta elimizden gelse bu ön sözü bir broşür olarak bastırıp dağıtmayı bile aklımızdan geçirdik.

Yazar, bir imam-hatip lisesi mezunu olduğunu, mektep ve muhitinin tesiriyle yıllarca İttihatçıları mason, siyonist uşağı, İslam düşmanı kefare olarak gördüğünü, hatta Abdülhamit'in ölüm yıl dönümlerinde onu tahttan indiren bu zalim kefare hakkında ne kadar menfi sıfat varsa kullanmaktan imtina etmediğini âdeta bir itiraf niteliğinde yazmaktadır.

Fakat çeşitli kaynakları okuduktan sonra büyük bir hata yaptığının farkına varmış, tabii olarak fikirleri
Tarih Kritik (7) 4 History Critique | Ekim/October 2021

değişmiş ve âdeta bir aydınlanma yaşamıştır. İsmail Küçükkılınç'ın bu çaba ve başarısını pek beğendiğimizi itiraf etmeliyiz. Bu herkesin de beceremeyeceği bir iştir. Ayrıca Küçükkılınç'ın herhangi bir yönlendirmeye maruz kalmadan sadece okuyarak bunu becermesi hakikaten takdir edilecek bir şeydir. Kendisi de konu hakkında şöyle demektedir: “İnsan galiba okuduğu kadar düşünebiliyor. O sıralar okuduklarımız farklı düşünmeye ve mukayeseye kifayet etmiyordu. (...) Muazzam, devasa bir tecrübeyi ıskaladık.”

Küçükkılınç'ın bu tecrübesi hakikaten dikkat çekilmesi gereken bir noktadır. Yaptığı okumalar vesilesiyle eserinde birçok noktaya isabetle işaret ettiği görölmektedir. Bununla birlikte bazı hususların mahiyetini izah etmekte de çok başarılı olduğu söylenebilir. Birtakım çıkarım ve yorumlarına katılmamız ve aksini düşünmemiz de tabiidir.

Yazara Katılmadığımız Bazı Hususlar: Yazar, eserinde temel olarak İttihatçıları Jön Türklerden ve Kemalizmden ayırmak ve ayrı bir oluşum olarak sunmak istemektedir. Uzun zamandır biz de yaptığımız okumalar neticesinde İttihat ve Terakki'nin İttihadı Osmani Cemiyeti'nin en azından bir yapı olarak devamı olmadığını, Talat Bey'in Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin İttihadı Osmani'yi yuttuğunu, değiştirdiğini ve bu yapıya egemen olduğunu düşünüyorduk. Küçükkılınç'ın bu noktadaki fikir ve tespitlerine katılmaktayız.

Fakat Küçükkılınç, Jön Türkleri sadece İttihadı Osmani Cemiyeti'nden ve devamından ibaret göstermekte, Ali Suavi, Namık Kemal, Ziya Paşa gibi aydınları saymamaktadır. Mesela İttihatçılar içerisinde Enver'in bize göre fazlaca Ali Suavi hayranı olduğu görölmektedir. Hatta Enver Paşa bazı özel durumlarda mektuplarında Suavi mahlasını kullanmaktadır. Talat Paşa'nın da yurt dışında kullandığı Ali Sai Bey, hemen kulağa Ali Suavi'den mülhem gelmektedir. Bu noktada biz Küçükkılınç'ın İttihatçıların hem fikir olarak hem de hedef olarak Jön Türklerin devamı olmadığı, ayrıca İttihatçıların bölgesel ve hedeflerinin de Makedonya'yı kurtarmak olduğu görüşüne katılmamaktayız. İttihatçılar bütün ülkedeki sıkıntıların son bulması, ülkenin ileri ve medeni bir konuma ulaşması için Abdülhamit Han istibdadını yıkıp meşrutı monarşiyi getirmek istemektedir.

Yazar, İttihatçıların Abdülhamit Han'ın şahsını hedef almadıklarını söylemiştir. İttihatçıların temel olarak Abdülhamit Han'ı tahtından indirmeyi değil, meşrutiyeti ilan ettirmeyi hedefledikleri söylenebilir. Fakat bu hedef doğrultusunda Abdülhamit Han'ın varlığını önemsemedikleri de Kazım Karabekir'in hatıralarından anlaşılmaktadır. İlginç olarak eserde Karabekir'in hatıratının bu kısmına yer verilmemiş ve herhangi bir atıf yapılmamıştır.

“İttihatçılık ve 31 Mart Vakası” başlığını taşıyan bölümde Küçükkılınç, isyanın başlangıcına ve tertibine dair bir karar verememiş gibidir. Çeşitli alıntılar yapmış fakat konunun sonunda net bir karar sunmamıştır. Esasen isyanın başlangıcı çok net de değildir. Fakat biz yazardan kendi kanaatini de öğrenemedik. Mevlanzade Rifat'ın hatıratı örnek olarak verilmiş fakat güvenilir bulunmamıştır. Biz de Mevlanzade'ye karşı aynı tedbirle yaklaşıyoruz fakat Mevlanzade hatıratında olayları kendini metheder surette anlatmakta, itiraf ve ifşadan ziyade bir övgü kaynağı olarak yazmaktadır. Bu yönüyle biraz abartı olsa da

genel hatlarıyla itimat edilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Küçükkinç, Rauf Orbay'ın da benzer ifadeleri söylediğini belirtmiştir. Üstüne Sina Akşin de örnek verilmekte, o da aynı kanaati taşımaktadır. Biz Doğan Avcıoğlu'nun da hacimce ufak ama emsalleri arasında kıymetli olan eserini de buna ekleyebiliriz. İttifak eden bu üç esere -bizim eklediğimiz eserle dört esere- yazar neden itimat edememiştir, bilemiyoruz. Akşin'in eserine göre 31 Mart:

“İngiltere yanlısı Prens Sabahattin ve Ahrar Fırkasına mensup olanlarla İTC'den umduğunu bulamayanların tezgâhladığı bir isyandır. Muhalefet, bilhassa da dayısına amansız bir husumet besleyen Prens Sabahattin, hem İTC hem de Abdülhamit'ten kurtulmak için meşrutiyetçi ve İngilizlerden yana netice doğuracak bu ayaklanmayı tertiplemiştir.”

Bu hususlar haricinde katılmadığımız ufak tefek hususları veya tashihe muhtaç gördüğümüz bazı ifadeleri makale formatında bir inceleme yapmadığımız için çalışmamıza dâhil etmiyoruz. Yine bazı hususlara diğer başlığımızda da yer vereceğiz.

İsmail Küçükkılınç İttihatçılar ve Mustafa Kemal: Yazar, eserinin adını, “Jön Türklük ve Kemalizm Kıskaçında İttihatçılık” olarak belirlemiştir. Biz değerlendirme yazımızın başlığını kasten “Jön Türklük İttihatçılık ve Kemalizm” olarak belirledik. Bu bölümün başlığını ise yine aynı kasıtle bu şekilde yazdık. Küçükkılınç eser boyunca fırsat buldukça Mustafa Kemal'i eleştirmekte veya eksik, kusur atfedilebilecek hususları hatırlatmaktadır. Fakat bunların hepsinin gerçeği yansıtmadığını da söyleyemeyiz. Yine de kitabın Kemalizmin kıskaçında değil, Mustafa Kemal'in Küçükkılınç'ın kıskaçında olarak kaleme alındığını söyleyebiliriz.

Esasen, Mustafa Kemal'in her şeyin aktörü olmasından, yakın tarihimizde iyi kötü gerçekleşen her şeyin birinci dereceden faili olmasından, herkesin Mustafa Kemal'i kıskanmasından, çekememesinden ve ona haset etmesinden, onun kahraman ondan başka herkesin baş edilmesi zorlu hainler olmasından ve böyle bir tarih anlatımından ziyadesiyle sıkıldığımızı belirtmeliyiz. Fakat bundan vazgeçilirken Mustafa Kemal'e zerre miktar hakaret edilmesine ve hakkının yenmesine de her zaman karşı olmalıyız. Küçükkılınç'ın tenkit ile tahkiri ayırt edebilecek donanımda olduğunu düşünüyoruz. Eserinde tahkire varacak ifadeler de gözümüze çarpmamıştır.

Sorun olarak addettiğimiz husus şudur; Küçükkılınç Trablusgarp'ı anlatıyor, bakalım:

“(…) Yıllar geçtikten sonra kaynaklarda Trablusgarp ile ilgili ilginç bilgilere tesadüf edilmiştir. Mesela Yusuf Hikmet Bayur, Mustafa Kemal'le bir görüşmesini şu şekilde anlatmaktadır: Atatürk'e ümitsiz ve sonuç bakımından faydasız olan bu işe niçin girdiğini ve gitmek için direndiğini sorduğumuzda: ‘Bunun böyle olduğunu o sırada ben de görüyordum ancak orduda ve akranım olan subaylar arasında maddi ve manevi sıramı muhafaza etmek için buna mecburdum.’”

Bu ve buna benzer örnekler sıralanmıştır. Bu alıntılarda Trablusgarp Savaşı ile ilgili tek şey Trablusgarp kelimesidir. Harbin esasına veya usulüne dair hiçbir şey yoktur. Mustafa Kemal'in aslında Trablusgarp'a gitmek istemediği ve buna mecbur kaldığı iddia edilmektedir. Bu doğrudur fakat yerinde veya gerekli bir misal midir? Kaldı ki Trablusgarp'a giden Mustafa Kemal, kaynaklardan okuduğumuz kadarıyla kumandanlık vazifesini bütünüyle yerine getirmiştir.

Buna benzer örneklerle kitapta yer alan ve altmışar sayfa olan “İttihatçılık, Mustafa Kemal, Kemalizm ve Milli Mücadele” bölümlerinin gereksiz yere uzatıldığı ve konu bütünlüğünün bozulduğunu düşünmekteyiz. Bu bölümlerde CHF'nin SCF karşısında seçim kaybedebileceği, Atatürk'ün

Hindistan'dan gelen Millî Mücadele yardımlarını şahsı adına kullandığı gibi, İttihatçılıkla alakası olmayan ve Mustafa Kemal'in şahsıyla alakalı hususlar ele alınmış ve açıklanmıştır. Kanaatimizce Küçükkılınç bu bölümlerde bir ifrat ve tefrit örneği sergilemiş, her şeyin müsebbibi olarak Mustafa Kemal'in gösterilmesinden şikâyet ederken kendisi Mustafa Kemal'i hiçbir şeyin müsebbibi olarak göstermeye çalışmıştır. Bazı noktalarda yaptığı yorumlarla ise bizi son derece hayal kırıklığına uğratmış, âdeta kitaba verdiği emeği zedelemiştir.

Bu doğrultuda, Küçükkılınç'ın mütareke sonrası Nemrut Mustafa Paşa divanı olarak da anılan Divanı Harbi Örfi'yi İstiklal Mahkemelerinden daha adil kılma çabasına bakılabilir:

“Kanaatimizce Hürriyet ve İtilafçıların Divanı Harbi Örfisi, İstiklal Mahkemelerinden daha mazur ve adildi. Onlar hiç olmazsa işgal devletlerinin tazyik ve tehdidi altında iş yapıyorlardı. Üstelik bazı İstanbul hükümetleri İttihatçılara ne kadar gaddar ve haşın davranılırsa İtilaf Devletlerinin kendilerine aynı nispette kolaylık göstereceğine, merhamette bulunacaklarına inanıyordu.”

İtilaf Devletlerine yaranmak için suçsuzları idam eden Nemrut divanının İstiklal Mahkemelerinden daha adil olduğunu ilk kez işitmekteyiz. Kendisi de bir hukukçu olan Küçükkılınç nasıl böyle ifadeleri kaleme alabildi, inanılır gibi değildir. İki mahkemenin de Türk hukuk tarihinde büyük adaletsizliklere yerinde bir misal olacağı aşikârdır. Adaletsizliğin yarıştırılmasını henüz herhangi bir kaynakta okumuş değiliz. Zannederiz politik hissiyatla yapılan bu yorumu Küçükkılınç tekrar gözden geçirse kendisi de pişman olacaktır. Tek söyleyebileceğimiz, İstiklal Mahkemeleri, Atatürk'e suikast teşebbüsünün üstüne bina edilmiş ve daha sonra abartılmış olmakla birlikte Mustafa Kemal'in kendi öfkesinden mütevellit karar vermekle yerli ve millî adaletsizlik örneğidir. Nemrut divanı ise hassaten İngilizlere yaranmak için idam kararı veren daha aşağılık bir mahkemedir. Fakat bu ifadeleri yazarken adaletsizlikleri yarıştırmaktan utandığımızı da eklemeliyiz.

Eserde, belki de kati surette katılmamıza imkân olmayan ifade, Millî Mücadele'nin bir Türk-Yunan Harbi olduğu söylenerek küçümsenmeye veya küçültülmeye çalışılması, bu vesileyle de zannederiz Mustafa Kemal'in çok büyük bir iş başarmadığının imasıdır. Küçükkılınç'ın Cihan Harbi okumaları yeterli midir bilemiyoruz ama böyle bir çıkarımda bulunduğuna göre Millî Mücadele okumalarının yetersiz olduğu kesindir. Cihan Harbi, İstiklal Harbi ile kıyas dahi edilemez bir konumdadır.

Cihan Harbi'nde Osmanlı Devleti üç milyona yakın asker çıkarmış, büyük devletlerden Almanya ve Avusturya'nın müttefiki, teçhizat açısından bu iki devlet tarafından desteklenen –özellikle Avusturya topçu bataryalarını anmak gerekir- Enver'in yeni baştan yarattığı düzenli bir ordu ile özellikle de Galiçya, Romanya, Kafkas, Kanal Cepheleri ile sınırlarının dışında harp eden bir devlet konumundaydı. İstiklal Harbi döneminde devletin sadece dağlarında üç yüz bin civarında asker kaçağı bulunmaktadır.

Zannediyoruz Küçükkılınç'ın “Gazi Kovan” gibi hadiselerden haberi yoktur. Osmanlı Çanakkale'de topçu bataryası ile dretnot batırırken, Ankara İstanbul'dan çeşitli tehlikeleri göze alarak bir mitralyöz kaçırmaya uğraşmaktadır. İstiklal Harbi'nin Cihan Harbi'nde bir cephe hükmünde olduğu doğrudur. Fakat Cihan Harbi'ni devlet organizasyonunun, İstiklal Harbi'ni Mustafa Kemal organizasyonunun yürütmeye çalıştığı gözden kaçırılmamalıdır.

Bununla birlikte İstiklal Harbi'nin sınırların dışında değil, milletin kalbinde yürütüldüğünü söylemeliyiz. Bu yönüyle Cihan Harbi'nde hiçbir cephede, Çanakkale dâhil, milletin ölüm kalım mücadelesi vermediği de aşikârdır. Millî Mücadele, Türk milletinin mukadderatının tayin edildiği bir mücadeledir. Yunan'ı rakip olarak beğenmeyenler, Bursa, Polatlı, Aydın arasında kalan bölgeye iyi bakmalıdır zira bütün bu bölge Yunanlar tarafından işgal edilmiş ve elimizden alınmış bulunmaktaydı.

Sonuç: Genel itibariyle Küçükkılınc'ın, yaptığı okumalar sayesinde özellikle Millî Mücadele'ye kadar gelen süreçle ilgili olarak İttihatçılar hakkında kanaatimizce birkaç hata ve kusurla birlikte doğru tespitler yapabildiği görülmektedir. Fakat devam eden bölümde okuduklarından ziyade hissi davranarak zaman zaman konu dışına çıkmakta ve hususi Mustafa Kemal eleştirilerine kendini kaptırmaktadır. Biz bir insanın hakaret etmedikçe Mustafa Kemal'i eleştirmesini bir kusur kabul etmiyoruz. Fakat Küçükkılınc'ı konu dışına çıkması noktasında kusurlu görmekteyiz.

Yakın tarihimizle alakalı yeni ve farklı yaklaşımlarla ele alınan, Alman hayranı Enver, Sarıkamış'ta 90 bin asker donarak şehit oldu, mason, siyonist, Yahudi uşağı İttihatçılar imparatorluğumuzu yıktı gibi, dedelerimizin masalları kabîlinde, yüz senelik iftiraların artık tarihin çöplüğüne gönderildiği eserlerin daha fazla artmasını canıgönülden dileriz. Fakat bu yapılırken ifrat ve tefrit arasında itidalle ve şahsi düşüncelerimizden ziyade sağa sola yontulmayan kaynakların yol göstericiliğinde eserler hazırlanması son derece mühimdir.

Son olarak Küçükkılınc'ın ön sözünden birkaç ifadeyle bitirelim:

“Maddi bilgi eksikliği ya da yokluğunun yol açtığı ön yargı, yıkılması çok zor bir duvardır. İnsan, yaşamının bir parçası hâline gelen ve inanç, kanaat, hatta bizatihi bilgi şeklinde tezahür eden bu ön yargıyı yıkmakta çok hasis ve yavaş davranıyor. (...) Tek bir bakış açısının ve aynı çizgideki kaynakların, hadiseleri izahta yeterli olamayabileceğinin, bilhassa da üstatların da hatalı olabileceğinin, hatadan münezzeh ve masun hiç kimsenin bulunmayacağıının kabulü aslında sadece tarihle değil, insanın tüm hayata bakışıyla da alakalı bir husustur.”